پاراستنی شوێنەوارو کەلە پووری نەتەوەییمان پاراستنی ئێستاو ئایندەمانە

نوسینی عبدالرحمن صديق

نەتەوە — هەر نەتەوەیەك — کەخاکێکی تایبەت بەخۆیو، زمانی ئاخاوتنی خۆی هەبێت، بێگومـان بەرهـەم و داهێنراوی تایبەت بەخۆیشی دەبێت و، بەتێپەڕبوونی کاتیش ئەو بەرهەمانە کەڵەکەدەبن و، هەندێکیان لەئەنجامـدا دەچنە خانەی ئەوەی کەلەئێستادا پێی دەوترێت کەلەپور.

کەلەپورو ئاسەوارو فۆلکلۆری هەر نەتەوەو گەلێکیشی ، ئەو شایەدانەن کەگەواهی راستەقینە بـۆ قۆناغـەکانی ژیانی رۆژانەی لەمەوبەری دەدەن و، رۆژانەی ژیانی نەتەوەو گەلانیش لەشێواندن و تێکدان دەپارێزن.

نەتەوەی کوردیش، بەدرێژایی سەدان ساڵە مێژووی تێك دەدرێت و دەشێوێندرێت بەمەبەسـتی چەواشـە کردنـی ئەو راستیيانەی کەدەیسەلمێنن کورد کۆنترین نەتەوەی ناوچەکەیەو، خاك و زمان و کەلتورو کەلەپوری خۆی هەیـە. لەبەرامبەر شاڵاوێکی وادا جگە لەبەرهەمی نوسـراوو گوتـاری مێژوونووسـان، چـاکترین شـایەدی راسـتگۆی هـەر نەتەوەو گەلێك ئەو (ئاسەوار)و (شوێنەوار)و بەرهەمە جۆراو جۆرانەیە کە کەلەپورو (فۆلکلۆر)ی ئەو نەتەوەیە پێـك دێنن.

بۆیە لێرەوە جێگەی خۆیەتی کەئاوڕێکی جیددی و رەسمی لەئاسەوارو کەلەپوری گەلەکـەمان بدرێتـەوە لەلایـەن وەزارەت و دام و دەزگا پەیوەندیدارەکانەوەو، بەتایبەت ئەو کۆمەڵەو رێکخراوانـەی کـەبۆ ئامـانجی لـەم چەشـنەی باسمان لێوە کرد، دامەزراوون، وەك کۆمەڵەی مێژوونووسانی کوردسـتان و، کۆمەڵـەی کەلـەپووری کوردسـتان، بـۆ سوود وەرگرتن و وەبەرهێنانی ئەو گەواهی نامانەی کەمێژوونووسـان لـەبارەی ئاسـەوارو کەلـەپووری کوردیيـەوە ئاماژەیان بۆ کردووە لەوانەش:

(المرشد الى موطن الحضارة)ی (طه باقر) و (فؤاد سفر) کەمامۆستا (هادی رشید چاوشلی) ئاماژەی بـۆ زۆرێـك لەلاپەڕەکانی کردووە، بەتایبەت:

1 – لاپەڕەی (8) کەباس لەپەیکەرەکەی چیای (هەریر) دەکات.

2 – لاپەڕەی (9) کەباس لەئەشکەوتی (شانەدەر) دەکات و بەیەکەم قۆناغی نیشتەجێ بوونی دەژمێرێت.

3 – لاپەڕە (9) کەباس لەگوندی (چەرموو) دەکات وەك کۆنترین شـوێنێك کـە کـشتوکاڵ و ئاژەڵـداریی تیـا کرابێت .

4 – جـارێکی تـریش لاپـەڕە (9) کـەباس لەئەشـکەوتی (هـەزار مێـرد) دەکـات ، کەشـتومەکی وای تێـدا

دۆزراوەتەوە کەبۆ (پەنجا هەزار)ساڵ لەمەو پێش دەگەڕێتەوە.

5 – هەروەها داتاشراوەکەی ناوچەی (قۆپی قەرەداغ) کەیەکەم و کۆنترین دیمەنی جەنگ پیشان دەدات لەسەردەمە کۆنەکانی زەمانی دەوڵەتی (لولو)ی کوردی.

سەبارەت بەکەلەپوورو فۆلکلۆری نەتەوەییشمان ، کارێکی چاکە ئەگەر کۆمەڵەی کەلەپوور پارێزو دەزگا پەیوەندیدارەکان ئاورێك لەشیعری میللیو چیرۆك و داستان و گۆرانیە میللیەکان و جۆرەکانی هەڵپەرکێ و مۆسیقاو ئاوازە دێرینەکانی گەلەکەمان بدەنەوە.

ئەمەش لەپاڵ هەوڵدان بۆ پاراستنی شوێنەوارە بەرچاوەکانی ئێستای نێوشارەکان و ، سەرنجدان لەئەندازیاریی و بیناسازیی کۆنی کوردەواریی‌و، هەروەها سەرنجدان لەخواردەمەنیە میللیەکانی جاران و، داوو دەرمانە میللیەکان و کاری پیشەسازیە سووکەکانی ئەو سەردەمانە، کەباپیرانمان پێشڕەویان تیادا هەبووەو گەلانی دەوروبەر بۆ خۆیانیان بردووەو بەنێوی ئەوانەوە کراوە.

بۆ نموونە لەبواری رستن و چنین دا، وڵاتێکی وەکو ئێران سوودی زۆری بینیوە لەو شێوازانەی رستن و چنین کەجارانی زوو لە (جەزیرە) واتە لەکوردستاندا باوو بوونە.

(احمد الرفاعی) لە (الاسلام في حضارته ونظمه) دەڵێت: (جاء ايران بنهضة عامة في النسيج تأثرت بالاساليب الصينية من جهة ، وبالتقدم الزخرفي الذي ظهر في (الجزيرة) اذ ذاك بشمال العراق كالموصل)

بۆ راستی ئەم قسەیەشی دەڵێت : کەزۆر جۆری قوماش هەن بەناوی شارەکەوە ناسراون لەوانەش (مۆزلین) کەهی (موسڵ) بووەو (داماسکۆ) کەهی (دمشق) بووە.

لەواری (مسگەری) و (شوشەگەریی) و (تەلارسازیی) و (گڵکاری) و (دارتاشی)شدا ئاماژە بەسەردەمی (ئەیوبیەکان) دەکات کەنمونەی نایاب لەو بوارانەدا بەدی هاتن هەندێکیان ئێستاش ماون و شایەدی بۆ ئەو راستیە دەدەن، وەك شێوازی دەروازەی قوتابخانەی ئەتابەگی لە (صالحیە)ی (دمشق) بۆیە دەڵێت: (ومع نشوء اساليب محلية مستقلة في الفن فلما كان عصر الايوبيين والمماليك الذي ظهر في مصر والشام، فتحسنت صناعة التحف النحاسية والمشكلوات من الزجاج وانواع الخزف والفخار والاخشاب المطعمة بالعاج والابنوس والمشربيات).

لەهەموو ئەمانەی پێشەوەو ، هاوشێوەکانی دەگەینە ئەو ئەنجامەی کەپاراستنی شوێنەوارو کەلەپوری نەتەوەکەمان ئەرکێکی نیشتمانیی و نەتەوەییە، جا لەو پێناوەدا ، واچاکە ئاماژە بەچەند پێشنیارێك بکەین ، لەوانە:

یەکەم : قەدەغەکردنی (ئەو دیو کردن) و (فرۆشتن) و (شکاندن)ی ئاسەوارەکان.

چونکە هەر ئاسەوارێك شایەدێکە لەسەر قۆناغێکی مێژووی گەلەکەمان و، لەناوبردنی یان شێواندنی دەبێتە هۆی لەناوبردن و شێواندنی مێژووی گەل و وڵاتمان، ئەوەتا هەر بەهۆی ئاسەوارەکانمانەوە لە (الدلیل العراقي لسنة 1962) هاتووە کە: (ان الاکراد قد سکنوا في موطنهم قبل السومریین والاکدیین والاشوریین وغیرهم) (لاپەڕە16).

لەم بوارەشدا قورئان زۆر ئاماژە بەوە دەکات کەتەماشای ئاسەوارو شوێنەواری پێشینان بکەین، ئەمەش بەوە دێتە دی کە ئەو ئاسەوارانە هەرچییەك بن دەبێت بمێنن، بۆیە موسڵمانانی پێشوو دەستیان لە (باخچە هەڵواسراوەکانی بابل) و (ئەهرامەکانی میسر) نەدا، هەر بۆ ئەوەی ئەمانەو ئاسەوارەکانی پێش خۆیان جێگەی تەماشاو پەند وەرگرتن بێت لەرابردوو.

دووەم: هاندانی هاووڵاتیان لەلایەن دەزگا پەیوەندیدارەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بۆ گێڕانەوەی نمونەی هەر ئاسەوارێك یان دۆزراوەیەك بۆ مۆزەخانەی پارێزگاکانی هەرێم، لەبەرامبەر خەڵاتێکی گونجاوی ماددی یان مەعنەویدا ئەمەش بۆ ڕێگەگرتن لەفرۆشتنی ئەو نمونانە بە وڵاتانی دەرو دراوسێ.

سێیەم: بووژانەوەی کەلەپووری نەتەوایەتیمان لەڕێگەی ئەنجامدانی ڤیستیڤاڵی ساڵانە بۆ کەلەپووری دەڤەرە جۆراو جۆرەکانی کوردستان، لەسەر شێوازی ڤیستیڤاڵی ساڵانەی گەرمیان کەماوەیەکە بەسەرکەوتوویی ساڵانە ئەنجام دەدرێت و، نەوەکانی ئەو دەڤەرە بەکەلەپووری باوو باپیرانیان ئاشنا دەکات.

چوارەم: بایەخدان بە بووژانەوەی کاری دەست ڕەنگینی کوردەواری لە بواری (مسگەری) و (شووشە) و (گڵکاری) و (ڕستن و چنین)دا، بۆ فرۆشتنی ئەو بەرهەمانەی کە گوزارشت لەلاپەڕەیەکی ژیانی کوردەواری دەکەن، بەو گەڕیدەو بیانییانەی کەبەسەدان دێنە کوردستان ، یان پێشکەش کردنیان وەکو دیاری بەو لێپرسراوە بیانییانەی کە سەردانی دام و دەزگا ڕەسمی و لایەنە سیاسییەکان دەکەن.

پێنجەم: هاندانی هونەرمەندو قوتابیانی پەیمانگاکانی هونەرە جوانەکان بۆ دروست کردنی (دیواربەند) لەشوێنە گشتییەکاندا، بەجۆرێك کەهەریەکە لەو دیواربەندانە گوزارشت لەلاپەڕەیەکی کەلەپووری گەلەکەمان بکات لەبوارە جیا جیاکاندا ، وێنەی ئەم جۆرە کارەش لەزۆربەی شارەکانی جیهاندا باوە.

شەشەم: کۆکردنەوەو لەچاپدانی ئەو دەست نووسە بەنرخانەی کەلەوێنەی شیعری میللی و چیرۆك و داستان و سوارچاکیی و یارییە میللییەکان و شێوازی گەشت و گوزاری کوردەوارییو، خواردەمەنی و ، پزیشکی میللی و ئەوانی تردان، ئەم کارەش ڕوو لەو کۆمەڵە کەسایەتییە کوردییانە دەکات کەپسپۆرن لەبواری پاراستنی

کەلەپووری کوردەواریدا، بەهاوکاری لەلایەن دەزگا پەیوەندیدارەکانەوە.

حەوتەم: هاندانی ئەو هاولاتییە کوردانەمان کەلە هەندەران دەژین بۆ سەردانی ئەو دەزگاو دامەزراوە تایبەتانەی کە کەلەپووری گەلانیان وەك نمونەو دیکۆمێنت لەمۆزەخانەکاندا پاراستووە، ئەمەش بۆ ئەوەی لەکەشکۆلی رۆژهەلاتناسانی ئەوێوە، زانیاری زیاتر لەسەر بەرهەمە میللییەکانی خۆمان وەدەست بخەین و، مێژووی گەلەکەمانیشی پێ دەولەمەند بکەین.

ئەمانەو پێشنیاری تری لەم چەشنە ئەگەر ببنە بڕیارو کاریان لەسەر بکرێت ، (رابووردوو)یەکی زێڕینمان زیندوو دەکاتەوەو، شایەدیی بۆ (ئێستا)و ، پشتگیریش لە (ئایندە)ی گەل و ولاتمان دەکات .